

Antoni Jopek

Mieczysława Romankówna (18 sierpnia 1910 - 21 kwietnia 1980)

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 72/1, 385-391

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

V. K R O N I K A

Z M A R L I

Pamiętnik Literacki LXXII, 1981, z. 1
PL ISSN 0031-0514

MIECZYŚŁAWA ROMANKÓWNA (18 sierpnia 1910 — 21 kwietnia 1980)

Nie przeżyła siedemdziesięciu lat. Od dłuższego czasu nękała ją nieuleczalna, groźna choroba, z którą bohatercko zmagala się nieledwie do końca swoich dni. Jesienią 1980 obchodziłaby 45-lecie nieprzerwanej, mimo lat wojny i okupacji, pracy dydaktycznej i naukowej.

Prof. dr Mieczysława Elżbieta Romankówna przez 50 lat była związana z Krakowem, w tym mieście urodziła się. Jej ojciec, Franciszek, był oficerem armii austriackiej, a po 1918 r. Wojska Polskiego, matka, Felicja, pochodziła z rodziny Kosów. W 1920 r. Romankowie przenieśli się do Łodzi, gdzie Mieczysława kontynuowała naukę w szkole powszechnej, a potem w Gimnazjum im. Emilii Szanieckiej. We *Wspomnieniach z okresu studiów i lat wojny* pisała o tym okresie swej edukacji:

Uczęszczałam do jednego państwowego gimnazjum żeńskiego w półmilionowym mieście. Konkurencja w nauce, pracy, uzdolnieniach była tam wielka, do klasy maturalnej doszło nas zaledwie dziewiętnaście. Wszystkie inne, które po drodze odpadły, w innych szkołach średnich należały do grupy przodującej. Z tej dziewiętnastki, utrzymującej do dziś między sobą żywe kontakty, wszystkie ukończyły studia wyższe, doszły do stanowisk kierowniczych, ale z jakimi oporami!¹

Po otrzymaniu świadectwa dojrzałości zapisała się na filologię polską Uniwersytetu Jagiellońskiego, który — jak wspominała —

spośród polskich uczelni wyższych w okresie międzywojennym zapewniał ze względu na atmosferę miasta cichego, słynącego kulturą starą i zespołem profesorskim na filologii polskiej znacznie lepsze warunki pracy niż rozbawiona wtedy stolica lub zbyt dalekie dla młodzieży z centralnych dzielnic — Lwów i Wilno².

W krakowskiej uczelni studiowała w latach 1929—1935. Pod kierunkiem prof. dra Stanisława Pigońa, który przybył z Wilna do Krakowa w kwietniu 1931, przygotowała i obroniła rozprawę magisterską o przedromantycznej „Pszczółce Krakowskiej” (1819—1822).

W domu rodzinnym widocznie nie przelewało się (miała troje ro-

---

¹ M. Romankówna, *Wspomnienia z okresu studiów i lat wojny*. W zbiorze: *Stanisław Pigoń. Człowiek i dzieło*. Kraków 1972, s. 361.

² *Ibidem*, s. 341.

dzeństwa), skoro podczas studiów podjęła pracę zarobkową w krakowskiej Izbie Skarbowej. W cytowanych już *Wspomnieniach z okresu studiów i lat wojny* zanotowała ciekawe uwagi o swoich niezamożnych koleżankach, które w bardzo trudnych warunkach zdobywały wiedzę, nieledwie głodując. O własnej sytuacji materialnej nie nadmieniła, ale bliższe jej chyba było środowisko ubogich koleżanek aniżeli towarzystwo uprzywilejowanych majątkowo studentek z tzw. dobrych domów.

Jej umiłowanym mistrzem uniwersyteckim był Stanisław Pigon. Z wielkim wzruszeniem i szacunkiem pisała o nim często: „mój Profesor”³. W ten sposób uzasadniała swój intelektualny wybór:

Uczęszczałam na wyższe seminarium historii literatury polskiej prof. Pigonia i jego wybrałam na swego promotora pracy magisterskiej, potem potoczyły się już dalsze koleje tego wyboru. [...] Wydawało mi się, że oprócz rzeczywiście interesującej mnie najbardziej polskiej literatury XIX stulecia na seminarium prof. Pigonia dochodzą do głosu takie wymagania naukowe, które ceniłam najwyżej, a więc nie tylko konieczność sięgania do źródeł, żądanie opanowania materiału, montowanie własnego warsztatu pracy, lecz rzetelna egzekutywa, dokładność pośnięta aż do precyzji w zakresie argumentacji, bibliografii⁴.

Od jesieni 1935 do drugiej wojny światowej pracowała w Łodzi w Gimnazjum im. Jadwigi Czapczyńskiej, gdzie po odbyciu bezpłatnej praktyki początkowo została zatrudniona w charakterze sekretarki, a potem nauczycielki języka polskiego i historii. W dwa lata po ukończeniu studiów złożyła egzamin przed Komisją Egzaminów Państwowych w Warszawie i uzyskała dyplom nauczycielki szkół średnich.

Romankówna publikowała swoje pierwsze wypowiedzi jako uczennica w „Młodych Iskrah” (1928), a potem jako początkująca studentka w „Młodzieńczym Locie” (1930), jednak za jej debiut naukowy należy uznać rozprawę pt. „*Ziemia obiecana*” *Reymonta a rzeczywistość łódzka*, ogłoszoną na łamach łódzkich „Prac Polonistycznych” (1937).

Pracując w Łodzi brała aktywny udział w tamtejszym życiu kulturalnym i oświatowym. W 1938 r. weszła w skład Komisji Wydawniczej Łódzkiego Oddziału Towarzystwa Polonistów Rzeczypospolitej Polskiej. Od tego samego roku należała do redakcji Dodatku Literackiego, późniejszej Kolumny Literackiej „Kurier Łódzki”. W 1939 r. powołano ją do komitetu redakcyjnego „Prac Polonistycznych”. Na łamach łódzkiej prasy ogłaszała liczne artykuły, m. in. rozprawy o Gabrieli Zapolskiej, Adolfie Dygasińskim, Julianie i Kazimierzu Bartoszewiczach. Pisała o Stanisławie Piętaku (w związku z przyznaniem mu Nagrody Młodych Polskiej Akademii Literatury), o Andrzeju Strugu. Już wtedy zainteresowała się sprawą Entuzjastek. Opracowywała też programy teatralne⁵.

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem*, s. 356.

⁵ Oto niektóre z prac M. Romankówny opublikowanych w tym okresie: *Ze wstępnych badań nad psychologicznym podłożem twórczości Gabrieli Zapolskiej.*

W 1939 r. ukazała się drukiem jej monografia „Pszczółki Krakowskiej”, wydana w ramach serii „Biblioteka Krakowska”.

Na początku okupacji hitlerowskiej zamieszkała Romankówna w Krakowie i — podobnie jak większość nauczycielstwa polskiego — wzięła udział w tajnym nauczaniu (obwód nr 2). Pracowała zarobkowo w szpitalu, a potem na poczcie. Utrzymywała ściśle kontakty z kra-

Mieczysława Romankówna

kowskim środowiskiem naukowym. Pomagała prof. Pigoniowi w zorganizowaniu tajnej Komisji Historii Literatury Polskiej PAU i uczestniczyła w jej posiedzeniach. Po wyzwoleniu Krakowa prof. Pigoń zaproponował Romankównie wszczęcie przewodu doktorskiego na podstawie zbioru rozpraw o Orzeszkowej, które przygotowała podczas okupacji. Rada Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego przyznała Romankównie w dniu 30 lipca 1945 tytuł doktora nauk filozoficznych. Rozprawa doktorska została opublikowana pt. *Na nowych drogach. Stu-*

„Prace Polonistyczne” 1938; *Łódź w życiu i twórczości Gabrieli Zapolskiej*. Dodatek Literacki nr 10 do „Kuriera Łódzkiego” 1938; *Z poglądów Gabrieli Zapolskiej na emancypację kobiet*. Dodatek Literacki nr 22 do „Kuriera Łódzkiego” 1938; *Poglądy Gabrieli Zapolskiej na teatr (w świetle teorii E. Zoli)*. „Prace Polonistyczne” 1939; *Entuzjastki a Julian Bartoszewicz*. Dodatek Literacki nr 45 do „Kuriera Łódzkiego” 1937; *Kilka słów o Kazimierzu Bartoszewiczu*. „Kultura Łodzi” 1938, nr 1; Nagroda PAL. Stanisława Piętaka „Młodość Jasia Kunefala”. Dodatek Literacki nr 10 do „Kuriera Łódzkiego” 1938; *Warszawska wystawa ku czci Andrzeja Struga*. Dodatek Literacki nr 22 do „Kuriera Łódzkiego” 1938; *Optymizm i pesymizm A. Dygasińskiego*. Kolumna Literacka nr 10, dodatek do „Kuriera Łódzkiego” 1939.

dia o *Elizie Orzeszkowej* (Kraków 1948). W książce tej zajęła się autorka m. in. ewolucją poglądów Orzeszkowej — od patronatu Klementyny Tańskiej do Henry'ego Thomasa Buckle'a. Mocno też podkreśliła wpływ Spencera na dalszy rozwój społecznej i filozoficznej świadomości wielkiej pisarki. Szczegółowo przedstawiła problem emancypacji kobiet w życiu, teorii i twórczości Orzeszkowej.

Po wyzwoleniu Krakowa Mieczysława Romankówna podjęła pracę nauczycielską w tamtejszych szkołach ogólnokształcących i artystycznych. Uczyła w Liceum i Gimnazjum im. Heleny Kaplińskiej, w VII Liceum im. Adama Mickiewicza, a najdłużej, bo przez kilkanaście lat (do 1962 r.), w Liceum Sztuk Plastycznych. Nie stroniła też od prac organizacyjno-administracyjnych. Od 1955 r. przez długi czas była kierowniczką Sekcji Przedmiotów Humanistycznych w Zespole Okręgowym Metodyczno-Programowym Szkolnictwa Artystycznego w Krakowie. W rok później minister Kultury i Sztuki powołał ją na członka Prezydium Rady Centralnego Ośrodka Pedagogicznego Szkolnictwa Artystycznego.

W 1946 r. została członkiem nadzwyczajnym, a w 1948 r. członkiem korespondentem Łódzkiego Towarzystwa Naukowego. W tym samym roku na wniosek prof. Pigonia powołano ją do Komisji Historii Literatury Polskiej PAU. Należała również do członków założycieli Komisji Historycznoliterackiej Oddziału PAN w Krakowie. W latach 1959—1960 była sekretarzem tej Komisji. Od 1962 r. uczestniczyła w pracach Komisji Nauk Pedagogicznych Oddziału PAN w Krakowie. W roku 1960 habilitowała się w Uniwersytecie Jagiellońskim, a w dwa lata później otrzymała etat docenta w krakowskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej. W roku 1971 powołano ją na profesora tej uczelni, gdzie pełniła m. in. funkcję prodziekana Wydziału Filologiczno-Historycznego, opiekuna Studium Podyplomowego. Przez osiem lat kierowała Studium Fakultatywnym. W dalszym ciągu współpracowała z Ośrodkiem Metodycznym Szkolnictwa Ogólnego i Zawodowego w krakowskim Kuratorium Oświaty i Wychowania.

Po 1945 r. Romankówna poszerzała stopniowo zakres swoich penetracji naukowych. Poza Orzeszkową, której poświęciła szereg studiów⁶, zajmowała się biografią i dorobkiem artystycznym Bolesława Prusa. W rozprawie *Nowe szczegóły metryki i biografii Bolesława Prusa* („Pamiętnik Literacki” 1959, z. 1) spróbowała wyjaśnić pewne szczegóły dotyczące daty urodzenia wielkiego pisarza, które wtedy należały jeszcze do spraw spornych. Intrygowało ją również pytanie, kiedy i gdzie bracia Głowaccy (Aleksander i Leon) przebywali w Warszawie przed powsta-

⁶ „Oblicze matki” *Elizy Orzeszkowej*. „Orli Lot” 1947, nr 5/6; *Orzeszkowa a literatura rosyjska*. „Sprawozdania Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” 1947, nr 1; *Tłumaczenia Orzeszkowej na języki obce. (Materiały i uwagi)*. „Sprawozdania PAU” 1948, nr 5; *Kilka słów o „Tadeuszu” Orzeszkowej*. „Twórczość” 1949, nr 6; *Eliza Orzeszkowa*. Kraków 1971.

niem styczniowym. W serii „Biblioteka Analiz Literackich” wydała opracowanie *Lalki* (1960).

Jednak w zainteresowaniach intelektualnych Romankówny nastąpiło znamienne przesunięcie w kierunku „młodej piśmienności warszawskiej”. W swoich badaniach skoncentrowała się na biografii i dorobku artystycznym Narcyzy Żmichowskiej oraz jej otoczenia. W rozprawie pt. *Sprawa Entuzjastek* („Pamiętnik Literacki 1957, z. 2) na podstawie szczegółowej analizy materiałów źródłowych doszła, wbrew sugestiom Piotra Chmielowskiego i innych, do wniosku, że entuzjastki, generalnie rzecz biorąc, nie były pisarkami i że łączyła je przede wszystkim aktywność w dziedzinie spraw narodowyzwoleniczych. Zdecydowanie też przeciwstawiła się Gabrielowi Korbutowi, który w *Literaturze polskiej* (wyd. 2) uznał dziesięciu pisarzy — m. in. Feliksa Jezierskiego, Henryka Merzbacha, Juliana Bartoszewicza — za „entuzjastów”. Wykazała, że takiej grupy męskiej nigdy nie było i że wymienionych autorów nie można w ogóle łączyć jakimkolwiek wspólnym węzłem.

W książce *Adam Mickiewicz w życiu i twórczości Narcyzy Żmichowskiej* (Łódź 1962) skrupulatnie zestawiała wszystkie „cytaty, aluzje, odwołania” do tekstów Mickiewiczowskich, które pojawiły się w dzienniku, korespondencji, a także w utworach poetyckich i prozatorskich Gabrielli. Z wyliczeń tych wynika, że romantyczna pisarka szczególnie często nawiązywała do *Ballad i romansów, Konrada Wallenroda*, IV i III części *Dziadów*. Romankówna udowodniła też, że z dzieł Mickiewicza czerpała Żmichowska motywy i tematy dla swoich utworów poetyckich i prozatorskich.

Wyyskując swoją bogatą wiedzę faktograficzną Romankówna starała się prześledzić, w jakich okolicznościach Żmichowska poznawała dzieła Mickiewicza i z jakich wydań mogła korzystać. Interesował ją również stosunek Gabrielli do osoby wielkiego poety. W roku 1842 (niewątpliwie pod wpływem krajowych postępowych środowisk artystycznych oraz intelektualnych) Żmichowska uznawała Mickiewicza za konserwatystę. Ostatecznie jednak, jak dowiodła badaczka, w walce Gabrielli o własny, sprawiedliwy sąd o Mickiewiczu zwyciężył poeta.

Głównym wszakże obszarem penetracji naukowych Romankówny stała się edycja korespondencji Żmichowskiej. Opracowanie tych — zaplanowanych na 5 tomów — *Listów* zajęło jej kilkanaście lat życia. Dotychczas ukazały się 3 tomy: *W kręgu najbliższych* (Wrocław 1957), *Rozdroża* (Wrocław 1960), *Miodogórze* (Wrocław 1967).

Tom 1 *Listów* został poprzedzony obszernym wstępem, w którym autorka wyjaśniła zasady wydania korespondencji Gabrielli. Edytorka starała się, jeśli było to możliwe, dotrzeć do autografów (należy przy tej okazji zaznaczyć, że około 40% tych listów nie było dotąd publikowanych). Kolejne tomy zaopatrzyła szczegółowymi, rzeczowymi komentarzami, słownikiem biograficznym osób wymienionych w tych listach.

Wykazała przy tej okazji niepospolitą erudycję i gruntowną znajomość epoki. Starła się wyjaśnić każdą aluzję i niedopowiedzenie. Dość przypomnieć, że w tomie 1 tekst listów Żmichowskiej zawiera nieco więcej niż 400 stron, natomiast komentarz, słownik biograficzny, wykaz nazwisk, tytułów i miejscowości — obejmują 300 stron drukowanych petytem! Podobne proporcje utrzymują się i w pozostałych opublikowanych dotąd tomach.

Wzorowe to przedsięwzięcie naukowe i edytorskie, wysoko ocenione przez profesorów: Stanisława Pigonia, Konrada Górskiego, Kazimierza Wykę, Jana Nowakowskiego, stało się podstawą do przeprowadzenia kolokwium habilitacyjnego w dniach 29 marca i 5 kwietnia 1960 (wykład habilitacyjny: *Główne problemy epistolografii polskiej*) przed Radą Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego i nadania Romanównie stopnia naukowego docenta.

Opublikowała Romanówna także tom *Scieżki przez życie* zawierający pamiętniki i wspomnienia Narcyzy Żmichowskiej oraz Julii Baranowskiej, poprzedzone wstępem Zofii Kossak (Wrocław 1961). Przygotowała również rozprawę *Pamiętniki Baranowskich* („Rocznik Naukowo-Dydaktyczny PWSP w Krakowie” 1963).

Wieloletni wysiłek edytorski oraz interpretacyjny Romanówny miał w rezultacie przynieść pełną monografię życia i twórczości Narcyzy Żmichowskiej⁷. Niestety, przedwczesna śmierć autorki i zarazem edytorki nie pozwoliła na całkowitą realizację tego zamierzenia.

Romanówna w swych rozprawach i artykułach w *Polskim słowniku biograficznym* wydobyła z zapomnienia takich pisarzy, jak Emilia Gosselin, Zofia Kaplińska, Józefa Kisielnicka (Esteja), Antonina Krechowicka, Antoni Karśnicki, Ludwika Leśniowska.

Warto może dodać, że na posiedzeniu Komisji Historycznoliterackiej Oddziału PAN w Krakowie przedstawiła 27 X 1975 (a było to jej ostatnie, poza krakowską Wyższą Szkołą Pedagogiczną, wystąpienie publiczne) pracę: *Boy o Narcyzie Żmichowskiej*⁸.

Prace edytorskie i komentatorskie Romanówny w sposób istotny poszerzają zakres naszej wiedzy nie tylko o romantycznej literaturze krajowej, ale także o polistopadowych spiskach narodowowyzwoleńczych, poprzedzających rewolucję r. 1846, Wiosnę Ludów oraz powstanie styczniowe.

Nie brak też w dorobku naukowym Romanówny prac z pogranicza stylistyki. Pisała m. in. o roli obcojęzycznych składników w trzech no-

⁷ *Problematyka twórczości Narcyzy Żmichowskiej*. „Sprawozdania PAU” 1949, nr 8; *Źródła i rozwój poglądów Żmichowskiej na emancypację*. „Sprawozdania PAU” 1950, nr 10; *Zagadka „Poganki” Żmichowskiej*. „Życie Literackie” 1955, nr 36; *Narcyza Żmichowska (Gabriella)*. Kraków 1970.

⁸ Streszczenie opublikowano w „Sprawozdaniach z Posiedzeń Komisji Naukowych Polskiej Akademii Nauk. Oddział w Krakowie” t. XIX/2 (1976).

welach Henryka Sienkiewicza oraz o normach gramatyki łacińskiej jako środkach archaizacji języka polskiego w *Niewoli tatarskiej* tegoż autora⁹.

Uprawiała też działalność popularyzatorską. Na potrzeby odradzającej się po drugiej wojnie światowej szkoły polskiej opracowała i wydała w krakowskiej serii „Biblioteka Arcydzieł Poezji i Prozy” teksty Juliusza Słowackiego (1946), Kazimierza Brodzińskiego (1946), Aleksandra Fredry (1946, 1947, 1949), Władysława Syrokomli (1947), Wincentego Pola (1949). Napisała też kilka prac z zakresu dydaktyki szkoły średniej. W krakowskiej serii „Nauka dla Wszystkich” wydała broszurki o wybitnych pisarzach epoki romantycznej i pozytywistycznej (Narcyza Żmichowska (1970), Eliza Orzeszkowa (1971), Maria Konopnicka (1972), Władysław Syrokomla (1975).

Romankówna stroniła od pośpiesznych, efektownych, a nie udokumentowanych materiałami źródłowymi i szczegółowymi dociekaniami syntez. Do swoich penetracji naukowych wprowadzała elementy biograficzne, a także socjologiczne, co okazało się szczególnie przydatne w badaniach nad romantyzmem polskim, zwłaszcza nad życiem i twórczością Narcyzy Żmichowskiej oraz nad jej środowiskiem.

Cechowała Mieczysławę Romankównę wielką prawość charakteru i odwaga cywilna. Dlatego też mimo swojej pozornej szorstkości i impulsywności cieszyła się wielkim uznaniem zarówno współpracowników jak i studentów. Na miarę swoich sił, których przez długie lata jej nie brakowało, aktywnie uczestniczyła w odbudowie i rozbudowie polskiej nauki, oświaty i kultury.

Nieledwie do końca swoich dni prowadziła zajęcia dydaktyczne, uczestniczyła w przewodach doktorskich, kolokwiah habilitacyjnych, posiedzeniach Rady Wydziału i Senatu. Przygotowywała również obszernie studium o wpływie teorii Darwina na twórczość Adolfa Dygasińskiego.

Zmarła 21 kwietnia 1980 po kolejnym ataku choroby. Została pochowana na cmentarzu Salwatorskim. W uroczystościach pogrzebowych wzięły udział liczne rzesze studentów i pracowników Wyższej Szkoły Pedagogicznej, a także absolwentów i nauczycieli szkół średnich, których przez wiele lat uczyła.

Antoni Jopek

---

⁹ Rola stylizacyjna obcojęzycznych składników w trzech nowelach H. Sienkiewicza. „Rocznik Komisji Historycznoliterackiej PAN. Oddział w Krakowie” 1965; Normy gramatyki łacińskiej jako środek archaizacji języka polskiego w noweli H. Sienkiewicza „Niewola tatarska”. „Prace Polonistyczne” 1965.